

VALODAS

LABORATORIJA

pedagogiem

40 aktuāli latviešu valodas jautājumi

Metodiskais materiāls

ZEMGALES REĢIONA
KOMPETENČU ATTĪSTĪBAS CENTRS

Metodiskais materiāls **40 aktuāli latviešu valodas jautājumi**

Autore: Zemgales reģiona kompetenču attīstības centra Izglītības attīstības nodaļas galvenā speciāliste metodiķe Solvita Bukšāne

Dizains: Solvita Bukšāne

Ievads

Pedagogi ik dienu veido mācību materiālus, veic ierakstus E-klasē, sagatavo dažādus dokumentus un atskaites, sniedz atgriezenisko saiti skolēniem, kā arī aktīvi sazinās ar kolēģiem un audzēkņu vecākiem. Tas liecina, ka skolotājs ir ne tikai savas jomas speciālists, bet arī aktīvs latviešu valodas lietotājs.

Taču arī pieredzējušam valodas pārvaldītājam mēdz rasties jautājumi par kādu gramatikas niansi, vārda lietojumu vai valodas normu. Kā atgādināt par šķietami zināmām lietām mūsdienīgā, viegli uztveramā un saistošā veidā?

Meklējot atbildi uz šo jautājumu, tapa ideja par „Valodas laboratoriju pedagogiem” – izglītojošu, vizuāli saistošu un kodolīgu valodas aktualitāšu skaidrojumu sēriju. Katru nedēļu šī rubrika tika publicēta sociālajos medijos, akcentējot kādu valodas niansi, „knifiņu” vai noderīgu ieteikumu ikdienas saziņas pilnveidei.

Kopumā 40 infografikās apkopoti īsi un praktiski atgādinājumi par biežāk sastopamajiem latviešu valodas lietojuma jautājumiem. Tajās ietverti piemēri un ieteikumi, kas palīdz pilnveidot valodas prasmes, attīstīt valodas izjūtu un izvēlēties mūsdienu latviešu literārajai valodai atbilstošas formas.

Materiāls paredzēts ikvienam pedagogam, kurš vēlas veicināt latviešu valodas labskanību izglītības iestādēs, īstenojot profesionālu saziņu ar skolēniem, vecākiem un kolēģiem. Katra infografika ir neliels solis ceļā uz kvalitatīvu valodas lietojumu.

ZRKAC Izglītības attīstības nodaļas vadītāja
Dace Pētersone-Gūtmane

Satura rādītājs

levads.....	3
1. Priekš tevis vai tev.....	5
2. Jālasa grāmatu vai jālasa grāmata.....	5
3. Pielietot vai lietot.....	6
4. Nākiet iekšā vai nāciet iekšā.....	6
5. Runa iet vai runa ir.....	7
6. Skola atrodas uz Rīgas ielas vai Rīgas ielā.....	7
7. Daudz nauda vai daudz naudas.....	8
8. Vārda “lūdzu” atdalīšana ar komatu.....	8
9. Stādīt priekšā vai iepazīstināt.....	9
10. Nedēļu atpakaļ vai pirms nedēļas.....	9
11. Ar 1. martu vai no 1. marta.....	10
12. Advents vai advente.....	10
13. Plkst.09:00 vai plkst. 9.00.....	11
14. Sniegt atbildi vai atbildēt.....	11
15. No 22. decembra - 2. janvārim vai citādāk.....	12
16. Lenta vai lente.....	12
17. Es cepju keksu vai es cepu kūksu.....	13
18. Uzstādīt mērķi vai izvirzīt mērķi.....	13
19. Vai un jeb lietošana.....	14
20. Dotajā brīdī vai šobrīd.....	14
21. “Labdien,” vai “Labdien!”.....	15
22. Dēļ tevis vai tevis dēļ.....	15
23. Bezmaksas vai bez maksas.....	16
24. Sekojoši uzdevumi vai šādi uzdevumi.....	16
25. Par cik vai tā kā.....	17
26. Nest atbildību vai būt atbildīgam.....	17
27. Tekošais mēnesis vai šis mēnesis.....	18
28. Zin vai zina.....	18
29. Maija mēnesis vai maijs.....	19
30. Griezties pie vai vērsties pie.....	19
31. Tālrunis vai telefons.....	20
32. Pārcelt uz nākamo klasi vai nākamajā klasē.....	20
33. Apsolvents vai absolvents.....	21
34. 90-tie gadi vai 90. gadi.....	21
35. Tiko vai tikko.....	22
36. Tūkstots, tūkstotis vai tūkstoš.....	22
37. Būt lietas kursā vai būt informētam.....	23
38. Flomasters vai flomāsters.....	23
39. Darbs plānojas vai darbs tiek plānots.....	24
40. T-krekls vai T kreklis.....	24

1. Priekš tevis – tev

Prievārdu "priekš" latviešu valodā mēdzam nevēlami savienot ar datīvu (priekš + kam?) vai ģenitīvu (priekš + kā?):

- plānotājs priekš darba;
- ziedi priekš skolotājas.

Šo prievārdu nevajadzētu lietot gadījumos, kad tiek nosaukta persona vai nolūks, kam kaut kas paredzēts.

Tā vietā ieteicams lietot tikai datīva (kam?) locījumu:

- **plānotājs darbam;**
- **ziedi skolotājam.**

Literārajā valodā prievārdu "priekš" var lietot ar nozīmi "pirms" – runājot par laiku vai vietu:

"Es pamodos priekš (pirms) saullēkta".

Jāatzīst, ka šīs konstrukcija mūsdienās pamazām izzūd no valodas lietojuma un uzskatāma par arhaisku.

VALODAS LABORATORIJA
pedagogiem

priekš tevis, manis → **tev man**

Prievārdu 'priekš' latviešu valodā lieto ar nozīmi 'pirms' (pirms gada).
Lai nosauktu nolūku vai būtni, kam kaut kas tiek darīts vai paredzēts, lietojam:
Šis krēsls ir paredzēts man. Es nopirku tev kafiju.

2. Jālasa grāmatu – grāmata

VALODAS LABORATORIJA
pedagogiem

jālasa grāmatu → **jālasa grāmata**

Aiz darbības vārda vajadzības izteiksmē jālieto lietvārds nominatīvā:
jāskaista + kas? dzejolis

Darbības vārdi vajadzības izteiksmē sākas ar priedēkli "jā-" un izsaka vajadzību, nepieciešamību īstenot kādu darbību.

Tos bieži lietojam kļūdaini kopā ar lietvārdu akuzatīva locījumā (ko?):

- jāatrod zīmuli;
- jāatnes penāli;
- jāatver burtnīcu.

Tā vietā ieteicams lietot locījumu nominatīvā "jādara + kas?":

- jāatrod **zīmulis**;
- jāatnes **penālis**;
- jāatver **burtnīca**.

3. Pielietot vai lietot

30 % – vidēji tik daudz liekvārdības ir mūsdienu tekstos. Ja akadēmisko tekstu rakstībā liekvārdība reizēm var uzlabot satura izpratni, sarunvalodā tā rada nevajadzīgus stilistiskus “pārspīlējumus”, neatspoguļo pilnvērtīgu saturisko vēstījumu un var apgrūtināt teksta uztveri.

Liekvārdību var veidot arī tādi priekšliki, kas nemaina vārda sākotnējo nozīmi. No tiem ieteicams izvairīties:

- pierēģistrēt → **reģistrēt**;
- noraksturot → **raksturot**;
- nopublicēt → **publicēt**;
- novienoties → **vienoties**;
- norezervēt → **rezervēt**.

Turpretī, ja priekšlis maina vārda nozīmi, to var lietot: iet-iziet, skriet-pieskriet, rakstīt-pārrakstīt.

4. Nākiet iekšā vai nāciet iekšā

Īstenības izteiksme raksturo notiekošu darbību, ko mēs varam konstatēt: “jūs nākat”, “jūs atverat” u. c.

Dažkārt to kļūdaini aizstājam ar pavēles izteiksmi:

- nākat → **nāciet!**
- sēžat → **sēdieties!**
- ēdat → **ēdiet!**

Pavēles izteiksme pauž lūgumu, pavēli, rosinājumu.

“Jūs” formā darbības vārdam jāpievieno galotne:

- “-iet” vai “-ieties”.

Parasti izsaukuma teikumu sāk ar vārdu “Lūdzu,...”, aiz kura liek komatu:

- Lūdzu, izslēdziet!
- Lūdzu, atveriet!
- Lūdzu, vienojieties!

5. Runa iet vai runa ir

Latviešu valodā ir gana daudz frāžu un vārdu savienojumu, kas pārcelti no citām valodām – daļa no tiem uzskatāmi par stilistiskām kļūdām. Tos sauc arī par kalkiem – pēc citu valodu līdzības darināti valodas līdzekļi.

Vārdkopa “runa iet” ir kalks, kuras vietā ir ieteicams izmantot konstrukciju “**runa ir**”, kas atbilst latviešu literārās valodas normām.

Tāpat varam aizstāt šādus citvalodu aizguvumus:

- sakarā ar → tāpēc, jo;
- ņemt dalību → piedalīties;
- iziet pārbaudi → pārbaudīt;
- pieturēties pie plāna → pildīt/īstenot plānu;
- iekļauties grafikā → ievērot grafiku.

6. Skola atrodas uz Rīgas ielas vai Rīgas ielā

Sarunvalodā diezgan bieži prievārdu “uz” lietojam nelabskanīgi tiešos pārcēlumos no citu valodu konstrukcijām.

Nosaucot adresi un vietas apzīmējumu, latviešu valodā prievārds “uz” nav jālieto. Tas pats princips darbojas, runājot par failu saglabāšanu viedierīcēs – tie tiek saglabāti ierīcē, nevis uz tās.

“Uz” ieteicams aizstāt ar locījumu lokatīvā (kur?):

- Skola atrodas uz Rīgas ielas → Skola atrodas Rīgas **ielā**
- Tulkot uz angļu valodu → Tulkot angļu **valodā**
- Saglabāt uz datora → Saglabāt **datorā**

7. Daudz nauda vai daudz naudas

Bieži nākas saskarties ar locījumā nepareizi saskaņotu lietvārdu aiz vārdiem: daudz, maz, vairāk, mazāk, trūkst, pietiek, nepietiek, žēl, gana, nav.

Šajās valodas konstrukcijās lietvārdam jābūt ģenitīvā (kā?), nevis nominatīvā (kas?):

- daudz **pedagogu**;
- maz **skolēnu**;
- vairāk **uzdevumu**;
- mazāk **mājasdarbu**;
- trūkst **laika**;
- pietiek **spēka**;
- nepietiek **uzmanības**;
- žēl ieguldītā **darba**;
- gana **grāmatu**;
- nav **burtnīcas**.

8. Vārda “lūdzu” atdalīšana ar komatu

Ja vārdu “lūdzu” lietojam kā izsaukmes vārdu, lai izteiktu lūgumu, pamudinājumu vai aicinājumam piešķirtu pieklājīgu, laipnu izteiksmi, tas ir jāatdala ar komatiem no abām pusēm.

Parasti tam seko darbības vārds pavēles izteiksmē:

- **Lūdzu**, aizpildiet aptauju!
- **Lūdzu**, ienāciet klasē!

Turpretī, ja “lūdzu” tiek lietots kā darbības vārds vienskaitļa 1. personas formā (“es lūdzu kaut ko”), komats nav jālieto.

Bieži vien šādos teikumos aiz darbības vārda “lūdzu” seko darbības vārds nenoteiksmē:

- **Lūdzu** nosūtīt e-pasta vēstuli.
- **Lūdzu** pieņemt mani darbā.

9. Stādīt priekšā vai iepazīstināt

Jēdziens "stādīt priekšā" ir tiešs pārcēlums no citām valodām jeb kalks, ko ieteicams aizvietot ar citu stilistiski atbilstošu konstrukciju.

Tā kā vārda "stādīt" pamatnozīme saistīta ar augu ievietošanu augsnē, situācijā, kad kāda persona jāiepazīstina ar citu, gramatiski pareizi ir lietot konstrukciju "iepazīstināt ar".

"Stādīt priekšā" iespējams aizstāt šādos veidos:

- stādīt priekšā jauno kolēģi → **iepazīstināt**;
- stādīt priekšā auditorijai lektoru → **pieteikt**;
- stādīt priekšā jauno projektu → **parādīt, iepazīstināt, prezentēt**;
- stādīt amatā → **iecelt**;
- stādīt par paraugu citiem → **izcelt** kā paraugu.

10. Nedēļu atpakaļ vai pirms nedēļas

Apstākļa vārdu "atpakaļ" nav ieteicams lietot ar nozīmi "iepriekš, senāk" – tā ir forma, kas veidota pēc citvalodu parauga.

Kad runājam par norisēm, kas notikušas iepriekš, ieteicams lietot apstākļa vārdu "pirms":

- divus mēnešus atpakaļ → **pirms** diviem mēnešiem;
- gadu atpakaļ → **pirms** gada;
- 10 minūtes atpakaļ → **pirms** 10 minūtēm.

Savukārt vārdu „atpakaļ” varam lietot ar nozīmi:

- "iepriekšējā vietā, stāvoklī" – ielikt šķīvi atpakaļ plauktā;
- "virzienā uz mugurpusi" – pāiet dažus soļus atpakaļ.

11. Ar 1. martu vai no 1. marta

Lai gan juridiskajā valodā rīkojumu, līgumu, likumu, aktu un citu dokumentu stāšanās spēkā brīža definēšanā izmanto prievārdu “ar”, no stilistikas viedokļa tas nav gluži pareizi.

Konstrukcijas “ar 1. martu” lietošanu laika nozīmē esam aizguvuši citvalodu ietekmē, kas rada nelabskanīgu izteiksmi.

To ieteicams aizstāt:

- **no 1. marta**
(izmaiņas stājas/-ās/-ies spēkā no 1. marta);
- **1. martā**
(izmaiņas stājas/-ās/-ies spēkā 1. martā);
- **kopš 1. marta**
(izmaiņas stājas spēkā no... --> pagātne!).

12. Advents vai advente

Lai gan dažādos avotos un vārdnīcās ir sastopamas abas formas, Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija iesaka lietot sieviešu dzimtes formu “advente”:

- **adventes** laiks;
- **adventes** koncerts.

Runājot vispārīgi par Ziemassvētku gaidīšanas laiku, nav pamata vārdu “advente” rakstīt ar lielo sākumburtu, jo tas ir sugas vārds.

Turpretī adventes svētdienu pierakstā kārtas skaitļa vārdiem jābūt ar lielo sākumburtu, jo runa ir par konkrētu svētku dienu:

- **Pirmā** advente;
- **Otrā** advente;
- **Trešā** advente;
- **Ceturta** advente.

13. Plkst.09:00 vai plkst. 9.00

Kola izmantošanu pulksteņa laika pierakstā esam aizguvuši elektronisko ierīču laikrāžu iestatījumu dēļ, taču latviešu valodā tas nav korekti, jo kolam ir pavisam citas funkcijas.

Sarp stundas un minūšu rādītāju cipariem lietojams tikai punkts:

- Bibliotēka atvērta līdz **plkst. 19.00**.

Vārdu “pulksten” var saīsināt kā **pl.** un **plkst.** Tāpat var izmantot arī vārdu “pulksten”.

Sarp saīsinājumu un skaitli ieteicams lietot saistīto atstarpi (“Ctrl” + “Shift” + atstarpes taustiņš), lai jēdziens nesadalās divās rindās.

Pirms viencipara skaitļa pulksteņa pierakstā nulle nav jālieto:

- plkst. 08.00 → plkst. 8.00

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = **Pulksteņa laiks**

plkst.09:00 → **plkst. 9.00**

Sarp stundas un minūšu rādītāju cipariem latviešu valodā jāliek **punkts** (nevis kols, kas aizgūts no elektroniskajiem laikrāžiem).

Vārdu “pulksten” latviešu valodā var saīsināt šādi: **pl.** un **plkst.**

Nulle pirms stundas cipara latviešu valodas tekstos **nav jāraksta**.

14. Sniegt atbildi vai atbildēt

Lai izvairītos no liekvārdības, ieteicams lietot darbības vārda aktīvo formu šādos gadījumos:

- sniegt atbildi → **atbildēt**;
- veikt pārbaudi → **pārbaudīt**;
- sniegt informāciju → **informēt**;
- veikt izmaksu → **izmaksāt**;
- sniegt atbalstu → **atbalstīt, palīdzēt**;
- tiek organizēts → **organizē, rīko**;
- izteikt pateicību → **pateikties**;
- nodrošināt risinājumu → **atrisināt, rast risinājumu**;
- veikt analīzi → **analizēt**.

Mūsdienu lietišķās saziņas tendences nosaka – informācijai jābūt skaidrai, pēc iespējas koncentrētākai un viegli uztveramai dažādām mērķauditorijām, tādēļ (pēc iespējas) esam aicināti izvairīties no nevajadzīgi sarežģītām valodas konstrukcijām.

15. No 22. decembra – 2. janvārim vai citādāk

Ja tekstā ir jānorāda saistāmi jēdzieni “no–līdz” formā, pareizi ir divi pierakstīšanas veidi:

- 1 Lietojot abus prievārdus “no” + “līdz”:
 - **no 15. līdz 19. decembrim**
- 2 “No–līdz” aizstājot ar vienādotājdomuzīmi (bez atstarpēm abās pusēs):
 - **15.–19. decembrī**

Kas ir vienādotājdomuzīme?

- Tā norāda divu nozīmes ziņā līdzīgu jēdzienu ciešo saistījumu.
- Tā ir domuzīme bez atstarpēm abās pusēs.

Vienādotājdomuzīmi lieto:

- norādot laiku “no–līdz” → plkst. 9.00–10.00;
- aizstājot prievārdu “līdz” → 2025.–2026. gads;
- minot savstarpēji saistītus pretējus polus → vilciens “Jelgava–Rīga”.

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = “No–līdz” pieraksts

Skolēnu ziemas brīvlaiks...

no 22. decembra - 2. janvārim ❌

✅ **no 22. decembra līdz 2. janvārim**

✅ **22. decembris–2. janvāris**

16. Lenta vai lente

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem

Dāvanu saiņošanas...

lenta ❌

lente ✅

Vārds “lente” ir 5. deklinācijas lietvārds, kura galotne ir “-e”, nevis “-a”.

Lai vieglāk atcerētos, pēc līdzības var lietot deminutīva formu ar izskaņu “-īte”:

eglīte → egle **lentīte → lente**

Vārds “lente” pieder pie 5. deklinācijas, kura galotne ir “-e”, nevis “-a”:

- dekoratīvā **lente**;
- satīna **lente**;
- mērlente.

Attiecīgi latviešu valodā neeksistē vārds “lenta”. Kādreiz vārdi “lenta” un “lente” bija paralēlformas, taču šobrīd tā vairs nav.

Lai vieglāk atcerētos pareizo variantu, pēc līdzības var lietot deminutīva formu ar izskaņu “-īte”:

- eglīte → egle;
- saulīte → saule;
- lentīte → lente.

Reizēm sarunvalodā kā sinonīmu mēdz lietot “bante”, taču tas nav ieteicams, jo tiek uzskatīts par neliterāru vārdu.

17. Es cepju keksu vai es cepu kēksu

Konditorejas izstrādājuma apzīmēšanai lietojams vārds “kēkss” ar garo patskani “ē”.

Tāpat latviešu valodā eksistē arī vārds “kekss” – tas ir žargonvārds ar nozīmi “puisis”.

Vārds “cept” ir 1. konjugācijas darbības vārds, kam tagadnē lietojams nepārveidots nenoteiksmes celms “cep-”:

- cept → cepu.

Tagadnē vārds “cepu” ir jāizrunā ar plato patskani “e”. Pretstatā tam nenoteiksmes (“cept maizi”) un pagātnes (“es vakar cepu maizi”) celms ir izrunājams ar šauro “e”.

Pareizā versija:

- Es tagad cepju keksu → **Es tagad cepu kēksu.**

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = **Pareizrakstība**

 es cepju keksu

→

 es cepu kēksu

 “Cept” ir 1. konjugācijas darbības vārds, kam tagadnē ir nepārveidots nenoteiksmes celms “cep-”: **cepu**

Latviešu valodā “kekss” ir žargonvārds ar nozīmi “puisis”, bet “kēkss” – konditorejas izstrādājums.

kēkss

18. Uzstādīt mērķi vai izvirzīt mērķi

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = **Stilistiski nelabskanīga izteiksme**

 uzstādīt mērķi

→

 izvirzīt mērķi

Vārda „uzstādīt” lietošana nav stilistiski vēlama arī šādos gadījumos:

uzstādīt jautājumu	→	uzdot jautājumu
uzstādīt diagnozi	→	noteikt diagnozi

Saskaņā ar Latviešu literārās valodas vārdnīcu vārdu “uzstādīt” ieteicams lietot, runājot par kaut kā novietošanu, pārvietošanu vai nostiprināšanu noteiktā vietā, novietošanu noteiktā stāvoklī (kur, uz kā). Piemēram, var uzstādīt pieminēkli, iekārtu, aparatūru vai citu tehnisku objektu ar nozīmi “to nostiprināt, sagatavot darbībai”.

Mākslas kontekstā ir pieļaujama vārda “uzstādīt” lietošana, paužot nozīmi “izkārtot”. Piemēram, uzstādīt izstādi, uzstādīt priekšmetus gleznošanai, kluso dabu atveidošanai.

Tāpat ir pieļaujams sacīt “uzstādīt rekordu”.

Taču vārds “uzstādīt” nav ieteicams lietošanai šādos gadījumos:

- uzstādīt mērķi → **izvirzīt** mērķi;
- uzstādīt jautājumu → **uzdot** jautājumu;
- uzstādīt diagnozi → **noteikt** diagnozi.

19. Vai un jeb lietošana

Saiklis “jeb” lietojams divu vārdu saistīšanai, kas apzīmē vienādus jēdzienus (sinonīmus):

- pedagogs **jeb** skolotājs;
- māja **jeb** ēka.

Saiklis “vai” saista divus dažādas nozīmes jēdzienus:

- grāmata **vai** burtnīca;
- sports **vai** mūzika.

Ja tiek sasaistīti trīs un vairāk vārdu, tad pirms otrā saikļa ir liekams komats:

- šalle vai cimdi, vai cepure.

Saikli “vai” izmanto arī palīgteikuma ievadīšanai – tad vienmēr ir jālieto komats:

- Es nezinu, vai piedalīšos pasākumā.
- Skolotāja vaicā, vai visi ir sapratuši uzdevumu.

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = **Saikļu “vai” un “jeb” lietošana**

zīmulis vai pildspalva
divu vārdu saistīšanai, kas apzīmē **dažādus** jēdzienus

tālrunis jeb telefons
divu vārdu saistīšanai, kas apzīmē **vienādus** jēdzienus

20. Dotajā brīdī vai šobrīd

Vārdu savienojumā “dotais brīdis” divdabis “dotais” ir lietots norādāmā vietniekvārda “šis” nozīmē. Latviešu valodā tas tiek uzskatīts par nevēlamu kalku (pārcēlumu no citām valodām).

Literārajā valodā to ieteicams aizstāt ar:

- šobrīd;
- patlaban;
- pašreiz;
- šajā brīdī;
- tagad.

Piemēri:

- Uz doto brīdi ir iesniegti vairāki priekšlikumi→ Pašreiz ir iesniegti vairāki priekšlikumi.
- Dotajā momentā notiek pārbaudes darbs→ Šobrīd notiek pārbaudes darbs.

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = **Stilistiski nelabskanīga izteiksme**

dotajā brīdī → **šobrīd**

uz doto brīdi → **patlaban**

dotajā momentā → **pašreiz**

šajā brīdī

Vārdu savienojumu “dotais brīdis” nav vēlams lietot norādāmā vietniekvārda “šis” nozīmē.

21. “Labdien,” vai “Labdien!”

Rakstot e-vēstules un cita veida ziņas digitālajā vidē, aiz sasveicināšanās frāzes vai uzrunas vienmēr jāliek izsaukuma zīme, nākamo rindu sākot ar lielo burtu.

Bieži sastopamais komata lietojums, visticamāk, ir aizgūts no uzrunas rakstības angļu valodā.

Universālas sveicināšanās frāzes:

- Labdien!
- Sveicināti!

Uzrunas formas:

- Labdien, Kristīne!
- Sveicināti, kolēģi!
- Sveicināts, Jāni!
- Sveicināta, Ilze!
- Cienījamā Oses kundze!
- Godātais Lapiņa kungs!

22. Dēļ tevis vai tevis dēļ

Ikdienā diezgan bieži saskaramies ar kļūdainu prievārda “dēļ” lietošanu aiz vārda, ar ko tas saistīts:

- Ekskursija nenotiks dēļ sliktajiem laikapstākļiem.
- Skolēniem ir grūti koncentrēties dēļ noguruma.
- Es nokavēju vilcienu dēļ tevis.

Stilistiski pareizs risinājums – prievārdu “dēļ” teikumā rakstīt aiz vārda, uz ko tas attiecas:

- Ekskursija nenotiks **slikto laikapstākļu dēļ**.
- Skolēniem ir grūti koncentrēties **noguruma dēļ**.
- **Tevis dēļ** es nokavēju vilcienu.

Tas pats attiecas arī uz prievārda “labad” atrašanos teikumā:

- Es piekāpos **mīļā miera labad**.
- Ko tik draudzības labad neizdarīsi!

23. bezmaksas vai bez maksas

Tekstveidē bieži vien sastopamies ar jēdzienu “bezmaksas” un “bez maksas” neprecīzu pierakstu, kas atkarīgs no tā, ko šie vārdi paskaidro.

Ja vārds teikumā paskaidro lietvārdu un lietots apzīmētāja funkcijā, tas jāraksta kopā un pirms paskaidrojošā vārda:

- **bezmaksas** seminārs;
- **bezmaksas** ieeja;
- **bezmaksas** izglītība.

Turpretī, ja jēdziens paskaidro darbības vārdu un lietots apzīmētāja funkcijā, tas jāraksta aiz darbības vārda:

- dalība pasākumā ir **bez maksas**;
- pakalpojums pieejams **bez maksas**;
- muzeja apmeklējums ir **bez maksas**.

24. Sekojoši uzdevumi vai šādi uzdevumi

Vārda “sekojošs” nozīme ir “tāds, kas seko kādam, iet kādam pa pēdām”, ko var lietot šādos gadījumos:

- sekojošs suns;
- sekojošs svešinieks.

Ja tekstā tiek veidots uzskaitījums, ieteicams lietot vietniekvārdu “šāds”:

- jānorāda sekojoša informācija → **šāda informācija**;
- tika pieņemti sekojoši lēmumi → **šādi lēmumi**;
- skolēniem jāveic sekojoši uzdevumi → **šādi uzdevumi**;
- dalībniekiem jāievēro sekojoši nosacījumi → **šādi nosacījumi**.

Šādos gadījumos vārds “sekojošs” tiek uzskatīts par nevēlamu kalku, kas veido stilistiski nelabskanīgu izteiksmi.

25. Par cik vai tā kā

Ikdienu saziņā dažkārt saskaramies ar vārdu savienojuma “par cik” lietošanu vietā, kur nepieciešams saiklis “tā kā”:

- Par cik skolēni bija noguruši, nodarbību saīsinājām →
- **Tā kā** skolēni bija noguruši, nodarbību saīsinājām.
- Par cik šodien līst lietus, ārā neiesim →
- **Tā kā** šodien līst lietus, ārā neiesim.

Ja ir vēlēšanās, šāda veida teikumus var iesākt ar divdabja teicienu “ņemot vērā”:

- Ņemot vērā, ka ārā līst, nodarbība notiks iekštelpās.

Būtiski – teikuma konstrukcijas ar “ņemot vērā, ka” padara teikumu garāku un reizēm var radīt liekvārdību.

Savienojumu “par cik” droši var lietot, runājot par skaitāmu daudzumu:

- Par cik eiro var nopirkt jaunu datoru?

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = **Stilistiski nelabskanīga izteiksme**

 Par cik tuvojas svētki, gatavosim apsveikumus.

 Tā kā tuvojas svētki, gatavosim apsveikumus.

 Ievadot cēloņa palīgteikumu, jālieto saiklis “tā kā”.

26. Nest atbildību vai būt atbildīgam

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = **Stilistiski nelabskanīga izteiksme**

 nest atbildību

 būt atbildīgam

“Nest atbildību” ir tiešs pārcēlums (kalks), ko ieteicams aizstāt:

būt atbildīgam (par ko) **uzņemties atbildību** (par ko)

Saskaņā ar valodas normām vārdu savienojums “nest atbildību” tiek uzstāts par nevēlamu kalku un stila kļūdu:

- Skolotājs nes atbildību par skolēnu drošību.
- Vecāki nes atbildību par bērna sekmēm.
- Katrs darbinieks nes atbildību par paveiktā darba kvalitāti.

Šādos gadījumos ieteicams lietot vārdu savienojumus:

- **būt atbildīgam** par (ko?);
- **uzņemties atbildību** par (ko?).

Pareizais risinājums:

- Skolotājs ir atbildīgs par skolēnu drošību.
- Vecāki ir atbildīgi par bērna sekmēm.
- Katrs darbinieks uzņemas atbildību par paveiktā darba kvalitāti.

27. Tekošais mēnesis vai šis mēnesis

Divdabja “tekošs” lietošana ir pārņemta no citām valodām un padara tekstu stilistiski nelabskanīgu šādos gadījumos:

- tekošais gads;
- tekošais rēķins;
- tekošie darbi.

Ieteicamie risinājumi ar dažādiem sinonīmiem:

- šis/kārtējais/konkrētais/attiecīgais gads;
- kārtējais/jaunais/aktuālais rēķins;
- šie/aktuālie/pašreizējie darbi.

Lai gan Tezaurs.lv kā vārda “tekošs” trešo nozīmi norāda “kārtējs” (tāds, kas regulāri seko iepriekšējam), tomēr ieteicams izvairīties no tā lietošanas minētajos gadījumos.

Tāpat aicinām izvairīties no vārdu savienojuma “termiņš notecēja” lietošanas, to aizstājot ar:

- termiņš beidzās/noslēdzās.

VALODAS LABORATORIJA pedagogiem

Stilistiski nelabskanīga izteiksme

tekošais mēnesis (marked with a red X)

Correct alternatives (marked with green checkmarks):

- konkrētais
- šis
- attiecīgais
- kārtējais

Pārmērīgs divdabja ar izskaņu “-ošs” lietojums, kas bieži radies citvalodu ietekmē, apgrūtinā tekstā uztveri un padara to nelabskanīgu.

28. Zin vai zina

Darbības vārda 3. personas pareizā forma ir “zina” ar galotni “-a”:

- Jānis **zina** noteikumus;
- Meitene **zina**, cikos sāksies stunda.
- Skolēni **zina**, cikos sāksies pasākums.

Saskaņā ar šī brīža valodas normām darbības vārds “zināt” ir 3. konjugācijas 1. apakšgrupas izņēmums, kas lokāms tāpat kā:

- pārliecināt – viņš pārliecina;
- vēdināt – viņa vēdina;
- papildināt – viņi/viņas papildina.

Bezgalotnes forma “zin” ir uzskatāma par sarunvalodas formu, kuras lietošana nav vēlama.

VALODAS LABORATORIJA pedagogiem

Darbības vārdu locīšana

Incorrect: **zin** / **nezin** (marked with a red X)

Correct: **zina** / **nezina** (marked with a green checkmark)

Darbības vārda „zināt” tagadnes 3. personas formā (viņš, viņa, viņi, viņas) galotnē jālieto patskanis „-a”:

zināt >> zina

29. Maija mēnesis vai maijs

Situācijās, kad ir jānosauc mēnesis, latviešu valodā jālieto tikai mēneša nosaukums:

- oktobra mēnesis → **oktobris**

Vārds “oktobris” pats par sevi apzīmē mēnesi (gada desmitais mēnesis). Attiecīgi “maijs (mēnesis)” + “mēnesis” divreiz nosauc vienu un to pašu jēdzienu.

Vārdu “mēnesis” varam lietot šādās konstrukcijās:

- šajā mēnesī;
- pirms mēneša (nevis “mēnesi atpakaļ”);
- nākamajā mēnesī (nevis “nākošajā mēnesī”);
- reizi mēnesī;
- katru mēnesi u. c.

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = **Stilistiski nelabskanīga izteiksme**

maijs mēnesis ❌

maijs ✅

Nosaucot konkrētu mēnesi, nav nepieciešamības lietot vārdu “mēnesis”, jo nosaukuma saturs jau ietver šo informāciju:

maijs → gada piektais mēnesis

* <https://tezaurs.lv/maijs>

30. Griezties pie vai vērsties pie

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = **Stilistiski nelabskanīga izteiksme**

griezties pie ārsta ❌

vērsties pie ārsta ✅

- Vārda “griezties” pamatnozīme ir “virzīties pa apli, ap savu asi”.
- Ja vēlamies uzrunāt vai apmeklēt kādu personu vai iestādi, stilistiski iederīgāk ir sacīt: **vērsties pie speciālista**

* <https://tezaurs.lv/griezties>

Tā kā vārda “griezties” pamatnozīme ir “virzīties pa apli, ap savu asi”, to pārnestā nozīmē nebūtu ieteicams lietot šādās valodas konstrukcijās:

- griezties pie speciālista;
- griezties pēc palīdzības.

Stilistiski labskanīgāk šo citvalodu aizguvumu (kalku) ir aizstāt ar:

- vērsties pie speciālista;**
- apmeklēt speciālistu;**
- doties pie speciālista;**
- konsultēties ar speciālistu.**

31. Tālrunis vai telefons

Tālrunis un telefons – abi ir literārās valodas vārdi un lietojami vienlīdzīgi.

Vārds “telefons” ir internacionālisms, kas sastopams daudzās valodās – angļu, franču, krievu.

“Tālrunis” ir latviskots vārds, kas sastopams jau 20. gadsimta sākumā un ko savos darbos “iedzīvinājis” rakstnieks Zigmunds Skujiņš.

Šobrīd abi vārdi uzskatāmi par absolūtiem sinonīmiem un tos var lietot jebkurā tekstā:

- **mobilais telefons** = **mobilais tālrunis**;
- **darba telefons** = **darba tālrunis**.

Ja vēlamies norādīt vārdu “numurs”, jāņem vērā, ka tajā ir viens līdzskanis “m”:

- telefona numurs.

VALODAS LABORATORIJA *pedagogiem* **Sinonīmi**

tālrunis = telefons

Abi ir literārās valodas vārdi un uzskatāmi par absolūtiem sinonīmiem, paužot vienādu nozīmi.

Norādot kontaktinformāciju, var rakstīt abējādi:

- ✓ tālruņa numurs
- ✓ telefona numurs

32. Pārcelt uz nākamo klasi vai nākamajā klasē

VALODAS LABORATORIJA *pedagogiem* **Stilistiskā labskanība**

pārcelt uz nākamo klasi ✓

pārcelt nākamajā klasē ✓

Mūsdienu valodas lietojumā pieļaujami abi varianti:

- **pārcelt uz 2. klasi**
- **pārcelt 2. klasē**

Kā ir pareizi sacīt:

- pārcelt uz nākamo klasi?
- pārcelt nākamajā klasē?

Saskaņā ar Latviešu valodas aģentūras atzinumu pieļaujamas ir abas versijas – skolēnus gan pārceļ uz nākamo klasi, gan nākamajā klasē.

Valodnieks Jānis Endzelīns 20. gadsimtā ieteica lietot formu “pārcelt otrajā, trešajā un citās klasēs”, taču mūsdienu valodas lietojumā šādi ierobežojumi vairs netiek ņemti vērā.

Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā viena no vārda “pārcelt” nozīmēm ir “atļaut mācīties citā – augstākā klasē”.

33. Apsolvents vai absolvents

Izlaidumu laikā bieži rodas jautājums par to, kā pareizi pierakstīt cilvēkus, kas noslēdz mācības izglītības iestādē – apsolvents vai absolvents?

Izrunājot vārdu “absolvents”, pozicionālās skaņu pārmaiņas dēļ pirms līdzskaņa “s” burta “b” vietā mēdzam saklausīt līdzskani “p”, kas var radīt nepareizu priekšstatu par vārda pierakstu.

Tā kā vārds ir radies no latīņu “absolvens”, tas latviešu valodā rakstāms ar līdzskani “b”:

- vidusskolas apsolvents →
- vidusskolas **absolvents**.

VALODAS LABORATORIJA
pedagogiem = **Pareizrakstība**

apsolvents (marked with a red X)
absolvents (marked with a green checkmark)

Izrunājot vārdu “absolvents”, pozicionālās skaņu pārmaiņas dēļ pirms līdzskaņa “s” burta “b” vietā mēdzam saklausīt “p”.
Taču vārds ir radies no latīņu absolvens, un tajā ir līdzskanis “b”.

34. 90-tie gadi vai 90. gadi

Tekstveidē dažkārt kļūdaini mēdzam pierakstīt desmitgades vai citus jēdzienus, kuriem sastāvā ir skaitļa vārdi, pievienojot defisi vai izskaņu, piemēram, 90.tie, 90-tie, 90tie vai 90. gadi.

Šī tendence ir pārņemta no citu valodu prakses (angļu – 1990s; vācu – 1990er, krievu – 1890-е).

Latviešu valodā vārda izskaņu vai galotni nepiesaista ar defisi, kārtas skaitļa vārda apzīmēšanai ar arābu cipariem lietojot tikai punktu:

- 90.tie gadi → **20. gadsimta 90. gadi**

Līdzīgs princips jāievēro visos vārdos, kur skaitlis gramatiski nepamatoti ir sapludināts ar vārdu:

- 3-ais → trešais
- 6-gadīgs → sešgadīgs
- 100-gade → simtgade

VALODAS LABORATORIJA
pedagogiem = **Skaitļa vārdu pareizrakstība**

90-tie gadi (marked with a red X)
5-gadīgs
1-ais
100-gade

90. gadi (marked with a green checkmark)
piecgađīgs
pirmais
simtgade

Kārtas skaitļa vārda pierakstā izskaņu vai galotni nepiesaista ar defisi.
Tā vietā jālieto arābu cipari ar punktu vai pilns vārda pieraksts.

35. Tiko vai tikko

Reizēm apstākļa vārdu “tikko” mēdz kļūdaini pieraksta ar vienu līdzskaņi “k”.

Jāņem vērā, ka tas ir radies no vārdiem “tik” un “ko”, tādēļ šajā vārdā ir divi līdzskaņi “k”:

- **Tikko** sākās mācību stunda.
- **Tikko** ierados mājās.

Iespējams, apjukumu var izraisīt līdzīga skanējuma partikula “tikai”, kura ir rakstāma ar vienu līdzskaņi “k”:

- Šis ir tikai eksāmens;
- Lietus līs tikai šodien.

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = **Pareizrakstība**

 tiko

 tikko

Apstākļa vārds “tikko” ir radies no vārdiem “tik” un “ko”, tādēļ tā pierakstā jālieto divi līdzskaņi “k”.

Šī vārda sinonīmi ir: **nupat, nesen, nule, teju, pirms mirkļa, kolīdz, līdzko, tiklīdz, tikko kā**

36. Tūkstots, tūkstotis vai tūkstoš

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = **Stilistiski nelabskanīga izteiksme**

 tūkstots 1000

 tūkstoš

 tūkstotis

1930. gads
tūkstoš deviņi simti trīsdesmitais gads

1000 eiro
tūkstotis eiro

Latviešu valodā neeksistē vārds “tūkstots” (radies, iespējams, saīsinot vārdu “tūkstotis”), bet ir šie skaitļa vārdi:

- **tūkstotis**;
- **tūkstoš**.

“Tūkstotis” ir lokāms skaitļa vārds, kas apzīmē kopu, kura sastāv no 1000 vienībām:

- tūkstotis dalībnieku.

“Tūkstošs” ir nelokāma skaitļa vārda forma, ko lieto gadskaitļu pierakstā:

- tūkstoš deviņi simti astoņpadsmitais gads.

“Tūkstošs” var izmantot arī kā vārda “tūkstotis” sinonīmu, lai nosauktu skaitu:

- tūkstoš kilometru = tūkstotis kilometru.

Aiz “tūkstotis” un “tūkstošs” seko lietvārds ģenitīvā (kā?), ja tiek nosaukts kaut kā skaits.

37. Būt lietas kursā vai būt informētam

Ikdienas saziņā bieži dzirdam teicienu “būt lietas kursā”, ar ko apzīmē cilvēku, kurš ir labi informēts vai zina pietiekami daudz par konkrētu jautājumu.

Tas uzskatāms par tiešu pārcēlumu, kas bieži tiek lietots sarunvalodā.

Saskaņā ar “Latviešu literārās valodas vārdnīcu” to uzskata par frazeoloģismu, attiecīgi tā lietošana ir pieļaujama.

Taču teksta labskanībai to var aizstāt:

- būt lietas kursā par pasākuma norisi →
- **būt informētam par** pasākuma norisi
- **zināt par** pasākuma norisi

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = **Stilistiski nelabskanīga izteiksme**

✗ būt lietas kursā

✓ būt informētam

Lai gan „Latviešu literārās valodas vārdnīcā” norādīts, ka šo teicienu var lietot kā frazeoloģismu, labskanības dēļ to ieteicams aizstāt ar stilistiski piemērotāku versiju: **zināt par / būt informētam par**

38. Flomasters vai flomāsters

Vārda “flomāsters” izruna un rakstība ne vienmēr sakrīt un var radīt neskaidrības.

Ikdienas saziņā šī vārda izrunā mēdzam jaukt garo un īso patskaņu lietojumu, kļūdaini to izrunājot ar īso patskani “a” (flomasters).

Pareizais risinājums ir garā patskaņa “ā” lietošana, jo literārajā valodā ir stingri noteikts garumzīmes lietojums.

Nepareizi:

- balts flomasters.

Pareizi:

- balts **flomāsters**.

VALODAS LABORATORIJA

pedagogiem = **Pareizrakstība**

✗ flomasters

✓ flomāsters

Lai gan sarunvalodā vārdu “flomāsters” mēdzam izrunāt ar īso patskani “a”, gramatiski pareizi šo vārdu ir pierakstīt ar garo “ā”.

39. Darbs plānojas vai darbs tiek plānots

Sarunvalodā bieži vien lietojam neliterāri kalkētus (pārņemtus) atgriezeniskos darbības vārdus ar izskaņu “-as”, “-ās”, kurus ieteicams aizstāt:

- darbs plānojas --> darbs **tiek plānots**, darbu **plāno**
- plāns izpildās --> plāns **tiek izpildīts**, plānu **izpilda**, plānu **īsteno**
- biļetes pārdodas --> biļetes **tiek pārdotas**, biļetes **pārdod**, biļetes **var iegādāties**

Latviešu valodā ir tiešie darbības vārdi (dziedāt, rakstīt, deļot) un atgriezeniskie darbības vārdi (celties, izskatīties, kļūdzīties), kas ir pieļaujami lietošanā.

40. T-krekls vai T kreķls

Vārdu, kam sākuma daļu veido patstāvīgs lielais burts, nereti esam raduši kļūdaini pierakstīt ar defisi:

- T-krekls;
- D-vitamīns;
- T-veida krustojums.

Latviešu valodā šados gadījumos defise nav nepieciešama.

Defisi aiz burtiem, cipariem vai citām zīmēm nelieto, ja tiem seko patstāvīgi lietojami vārdi:

- **T kreķls**;
- **D vitamīns**;
- **T veida krustojums**.

